

KİTAP DEĞERLENDİRME

Ayhan Yüksel, TİREBOLU KAZASI NİKÂH KAYITLARI (1861-1906), Kitabevi, İstanbul 2008, 614 s.

Hemen her toplumun çekirdeğini teşkil eden ailenin oluşumunun ilk adımı olan nikâh ve evlilik bölgelere, sosyal, iktisadi yapılara göre şekillenerek; zamanla çeşitli örf, adet ve kurallara dayalı bir hal alırken; özellikle de dinî (Yahudilik, Hıristiyanlık, İslam gibi) esaslarla kutsal bir özellik arz etmeye başlamıştır. İslâmiyet kendi doğmuş olduğu coğrafyada geleneksel bir özellik arz eden nikâh akdini ve evliliği geniş bir şekilde yeniden düzenlenmiş ve evlilik kurumu ile onun başlangıcı olan nikâh akdine hukuki bir boyut kazandırmıştır. Bu çerçeveden bakıldığında İslâm dininin kadına, aile ve evlilik yaşamına verdiği değer ve öneme binaen Kur'an ve Hz. Muhammed'in hadislerinde bu konulara defalarca atıfta bulunulduğu görülebilir. İslâm öncesi devirlerden itibaren Türk toplumunun ve devletinin temelini ailenin teşkil ettiği, toplumda sıkı aile ve akrabalık bağları üzerine kurulu bir sosyal yaşamın varlığı müşahade edilebilmektedir. Öte yandan İslâmiyet'in kabulü ile Müslüman Türk ailesi yeni bir dinî ve kutsal boyut kazanarak Türklerin aile kurumuna verdikleri önem pekişmiş ve İslâm öncesi sıkı aile ve akrabalık bağları üzerine kurulu sosyal yaşam daha da güçlenerek, Türk toplumuyla devletinin çekirdeğini ve temelini teşkil etme özelliğini muhafaza etmiştir.

İslâm dünyasında yüzyıllar boyunca "Aile ahlâkı" hususu defalarca işlenmiş ve bu konuda zengin bir literatür husule getirilmiştir. Meşhur Osmanlı müellifi Kınalızâde Ali Efendi'nin "aile ahlâkı" hususunu ayrıntılarıyla işleyerek ev aile ahlakına *ilmü tedbirü'l-menzil* yani ev idaresi ilmi adımı verdiği eseri Ahlâk-ı Alâî'de bu zengin kültürel mirasın izleri görülebilmektedir. Ali Efendi'nin selefleri Nâsırüddîn Tûsî'nin Ahlâk-ı Nâsırî ve Celâleddin Devvânî'nin Ahlâk-ı Celâlî gibi iki İslami temel kaynağından

farklı olarak devlet ahlâkı içinde işlenen konuları aile ahlâkı içinde işlemiş olması son derece dikkat çekicidir. Bu yönüyle Kınalızâde Ali Efendi'nin yaklaşımı yukarıda zikredildiği gibi Türk toplumunun aile-devlet bütünlüğüne verdiği önemi, Türklerde İslâm öncesi ve sonrası dönemde aile-devlet anlayışının kaynaşmasını ve Osmanlı-Türk toplumunda aileye verilen önemi göstermesi açısından oldukça manidar sayılabilir.

Osmanlı Devleti'nin titizlikle muhafaza ettiği belge ve defter serilerinin oluşturduğu, Türkiye Cumhuriyeti'ne intikal eden zengin arşiv malzemesinin en önemli koleksiyonlarından birini Şer'iyye Sicilleri teşkil etmektedir. Şer'iyye sicilleri, şehir tarihi ve yerel tarih çalışmalarında kullanılan diğer kaynak gruplarının en zengin içeriklisi olarak Osmanlı toplumunun -özellikle kent halkının- günlük hayatını canlı bir şekilde yansıtmaktadır. Şehir ve mahallî tarih araştırmaları açısından vazgeçilmez öneme haiz olan Şer'iyye Sicilleri gün geçtikçe daha fazla araştırmacı ve tarihçinin ilgisini çekmekte ve buna paralel olarak şehir tarihçiliğine dair çalışmalar büyük bir artış göstermektedir. Her ne kadar Şer'iyye Sicilleri son dönem Osmanlı tarih araştırmaları için klasik dönemdeki bu zengin içeriğini yitirmiş olsa da, araştırmacılar ve ciddi ilmi çalışmalar için pek çok zengin veri barındırmaktadır. Osmanlı-Türk toplumunun çekirdeğini teşkil eden ailenin oluşumunun başlangıcı olan nikâh akidleri sosyo-kültürel açıdan barındırdıkları zengin verilerle bu duruma güzel bir örnektirler. Bu zenginlikten hareketle Tarihçi Ayhan Yüksel, *Tirebolu Kazası Nikâh Kayıtları (1861-1906)* adlı eserinde nikâh kayıtlarından Osmanlı Devleti'nin küçük bir kasabası olan Tirebolu'nun XIX. yüzyılın ikinci yarısındaki sosyo-kültürel dokusunu tasvir ederek söz konusu döneme ait önemli bir sosyal ve kültürel tarih çalışması meydana getirmiştir.

Ayhan Yüksel'in eseri genellikle Tirebolu yöresi ve civarına ait olup 1861-1906 yılları arasındaki 3.298 nikâh kaydını ihtiva eden 1806, 1808 ve 1809 numaralı Tirebolu Şer'iyye Sicilleri kullanılarak hazırlanmıştır. Çalışmanın ana kaynağını teşkil eden söz konusu Şer'iyye Sicillerine ek olarak yazar Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden elde ettiği çeşitli belgeler ile T.C. Devlet Salnamesi (1927-1928) ve Trabzon Vilayet Salnameleri (1313-16-18-19-20-21-22)'nden derlediği verileri de kullanmıştır. Ayrıca Tirebolu tarihi ve İslâm hukukuna göre ailenin oluşumu kısımları geniş sayılabilecek ikincil kaynaklar olan eser ve makaleler ışığında oluşturmuştur. Yazar,

yörenin farklı mahalle ve köylerinden derlediği sözel ve yazılı kaynakları da ihmal etmeyerek işlenen konuların alt yapısını ve kültürel yönünü zenginleştiren tamamlayıcı unsurlar olarak kullanmıştır.

Kitabı meydana getiren dört ana bölüme geçmeden önce yazar, giriş niteliğinde Tirebolu'nun coğrafi konumuna dair kısaca bilgiler verdikten sonra, çalışmasının zaman aralığına kadar olan tarihini ele almıştır. Eserin ilk bölümünde genel olarak dönemin mevcut Osmanlı hukukî mevzuatına göre Osmanlı'da nikâh akdi ve uygulanmasının esasları eserin ana kaynakları olan Tirebolu Şer'iyye Sicillerine dair değerlendirmeler yer almaktadır. Bu kısımda ayrıca yazarın incelemiş olduğu Tirebolu Şer'iyye Sicillerinden derlenen yıllara ve aylara göre nikâh sayısı, nikâhların aylara ve yıllara göre dağılımı, evlenen kadınların medeni durumu, evlenenlerin sosyal statüsü, mehr-i müeccel ve mehr-i muaccel miktarları (şehir ve köyde yaşayanların ayrı ayrı), gayrimüslimlerle ilgili kayıtlar, kadın ve erkek isimleri, nikâh kayıtlarında yer alan mahalle/köyler gibi veriler tablolar ve özel açıklamaları ile sunulmuştur.

Yazarın üzerinde genişçe durduğu Tirebolu kasabasında evlenme ve düğün adetleri, eserin ikinci bölümünü teşkil etmektedir. Yüksel, bu bölümde aile oluşumunun safhaları olan evlilik kararının alınmasından düğüne kadar Tirebolu'nun hemen yakınındaki diğer kasaba ve şehirlerden farklı nişan, düğün ve evlenme adetleri olduğunu vurgulayarak bugün iyice unutulmuş olan bu uygulama ve adetlere yer vermekte; söz konusu uygulama ve adetleri son derece ayrıntılı ve canlı bir şekilde betimlemektedir.

Eserin üçüncü bölümünde yazarın incelediği 1806 (1861-1865), 1808 (1886-1890) ve 1809 (1890-1906) numaralı Şer'iyye Sicillerinden derlenen Tirebolu Kazası nikâh kayıt listeleri yer almaktadır. İncelenen kadı sicillerine göre oluşturulmuş bu listeler; evlenenlerin memleket ve baba adlarını, kadınların medenî durumu/mehri, vekil ve şahitler ve nikâhların kayıt tarihlerini gösterir uzunca bir tablo halinde sunulmuştur. Yüksel, eserin dördüncü bölümünü incelemiş olduğu Şer'iyye Sicillerinde tespit ettiği nikâh kayıtlarında yer alan Tirebolu aile ve sülaleler fihristine ayırmıştır. Yazar bu bölümde de aynı yöntemi takip ederek tespit ettiği verileri tabloştürmüştür. Kitabın üçüncü ve dördüncü bölümlerindeki söz konusu uzun tablolar vasıtasıyla okuyucu yukarıda zikredilen başlıklara dair zengin sosyal ve kültürel içerikli veri birikimini müşahede edebilmektedir.

Yüksel'in eseri Tirebolu yöresi ve civarında akdedilmiş 1861-1906 yılları arasında kalan neredeyse 50 yıllık bir zaman diliminde Tirebolu toplumu üzerinden nikâh kayıtları eksenli hazırlanmış sosyal ve kültürel ağırlıklı, zengin bir sosyal tarih çalışmasıdır. Yazar, bu eseri ile Tirebolu Şer'iyye Sicillerinden derlediği nikâh kayıtlarını gözler önüne sermekte, ilgili okuyucuya birinci elden kaynakları faydalı ve verimli bir şekilde müşahede etme ve kullanma şansı tanımaktadır. Yazarın da belirttiği gibi Osmanlı toplumunun temel taşlarından biri olan ailenin teşekkülünün başlangıcı olan nikâh akidlerine dayalı çalışma, Tirebolu örneğinde bünyesinde barındırdığı zengin sosyo-kültürel öğelerle, meşgul olduğu çeşitli siyasî, askerî, iktisadî ve sosyal sorunlarla yıkılmanın eşiğine gelmiş bir imparatorluğun son dönem sosyal ve kültürel tarihine önemli bir katkı yapmaktadır. Eser Şer'iyye Sicilleri kaynaklı kadın-erkek, aile-sülale unvan ve isimleri, yerel örf ve adetler vb. içerikli verileriyle sosyal tarih çalışmaları yanında kültür tarihi çalışmaları için de değerli bir örnek teşkil etmektedir. Şer'iyye Sicilleri gibi birinci elden kaynakların yanı sıra konuyla ilgili araştırma eserleri kaynaklığında sözlü kaynaklarında değerlendirildiği bu eser benzer konularda yapılacak çalışmalara rehberlik edecek mahiyettedir.

Yücel DURSUN*

---

* Arş. Gör., K.T.Ü., Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, TRABZON.